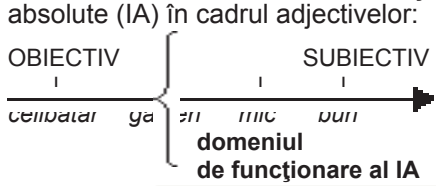
Ludmila ZBANŢ

CÂTEVA REFLECŢII PRIVIND INTENSIFICAREA CALITĂŢII ÎN LIMBILE ROMÂNĂ ŞI FRANCEZĂ

Atunci când se fac referiri la categoria calităţii şi la posibilitatea intensificării ei, este vizată, în primul rând, clasa adjectivelor. Nu toate adjectivele admit intensificarea (maximă sau minimă) a valorilor redate, fiindcă acest lucru depinde, în mare parte, de implicarea în operaţia respectivă a subiectului vorbitor. El selectează adjectivele ţinând seama de mai multe criterii, dar o condiţie principială este, în acest caz, capacitatea formelor alese de a admite graduarea valorilor transmise. O astfel de condiţie este îndeplinită doar de o parte a adjectivelor şi depinde de nivelul subiectivităţii vorbitorului.

Lingvista franceză C. Kerbrat-Orecchioni studiază semantica adjectivelor şi operează, în scopul efectuării unor clasificări, cu o axă pe care plasează câteva adjective, pornind de la o clasificare mai fină decât simpla dihotomie de adjectiv *clasificator / nonclasificator* susţinută de G. A. Milner. În schema de mai jos, ponderea elementelor intensificării se concentrează în domeniul lexicului (adjectivelor) subiectiv, oferind interlocutorilor vaste posibilităţi de utilizare a lexemelor cu valorile lor conotative.

Modificând într-o măsură neînsemnată schema propusă de C. Kerbrat-Orecchioni[1], putem marca domeniul de manifestare a intensităţii absolute (IA) în cadrul adjectivelor:

Nu este vorba de o simplă delimitare a adjectivelor de relaţie (care nu admit graduarea sau intensificarea valorii lor) de cele ce exprimă calitatea (de obicei graduabile). Se accentuează ideea posibilităţii de exprimare a judecăţilor de valoare referitoare la nivelul / gradul prezenţei sau absenţei unei calităţi atribuite unui subiect sau obiect. O astfel de judecată este întotdeauna marcată de subiectivitatea interlocutorilor şi, de obicei, variază de la caz la caz, de la un context la altul.

O serie de factori mai puţin tradiţionali, ce duc la schimbarea sensului cuvintelor şi care ar putea servi la explicarea schemei *supra,* este prezentată de B. Buffard-Moret în cadrul analizei bazate pe aceeaşi dihotomie „obiectiv-subiectiv". Fiind conştientă de faptul că toate criteriile utilizate pentru a distinge subgrupele de adjective sunt foarte vagi, ea consideră că ar fi mai corect a se vorbi despre **utilizare** obiectivă, subiectivă, axilogică etc.[2] Aceste schimbări trebuie plasate neapărat în spaţiu şi timp, care sunt, la fel, nişte factori importanţi pentru evaluarea schimbărilor semantice ale cuvintelor.

Există întotdeauna o corespondenţă între scara valorilor subiective (noţiunea de afectiv, emotiv) şi faptele descrise. Clasificarea dată porneşte de la ideea că evaluarea conţinutului semantic al lexemelor are loc pe o axă la a cărei extremitate găsim polul valorii de obiectivitate (descriptivă), iar la cealaltă extremitate se plasează valoarea subiectivă (evaluativă). Deseori este greu să trasezi limita dintre aceste două noţiuni. Adjectivul „lunecă" pe axa în cauză, cumulând, în măsuri diferite, valoarea obiectivă sau cea subiectivă. În funcţie de volumul conţinutului obiectiv-subiectiv, putem aprecia posibilităţile de graduare / intensificare ale valorilor adjectivelor respective.

Adjectivele atrase de extremitatea ***[obiectiv]*** (*primul, metalic* etc.) nu admit graduarea valorii lor, deci nu acceptă intensificarea. Deplasându-

BDD-A20876 © 2004 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:55:10 UTC)

ne pe axă de la polul „obiectiv” spre cel „subiectiv”, obţinem grupul de adjective ***[-obiectiv]*** (*surd, orb, pietros* etc.). Definiţiile lexicale ale acestui grup de adjective nu sunt subiective, ele fac trimitere la fragmente ale realităţii care pare a fi univocă, stereotipă pentru toţi reprezentanţii comunităţii etno-culturale date. Însă anume acest factor admite interpretări individuale ale calităţilor respective (care diferă de norma comună) şi face loc elementului subiectiv, deci şi unor structuri graduate. Iată doar două exemple în care adverbele de intensificare gradează calitatea redată printr-un adjectiv cu statut obiectiv:

[...] son passé est ***trop présent*** *pour qu'on l'efface [...]* (L. Jolicoeur).

Elle était ***prodigieusement française*** (A. Maurois).

Cum să apreciem ca obiectivă valoarea adjectivului *présent* sau *française* în aceste fraze? Oare putem fi un pic mai „prezenţi” decât „absenţi” sau mai „francezi” decât „francezi”? Este vorba, fireşte, despre o funcţionare a adjectivului marcată de o valoare metaforică şi îi putem atribui, cu anumite rezerve, calificativul de obiectiv. Rezultă că vom avea de a face mai frecvent cu situaţia „mai puţin obiectiv” ***[-obiectiv]*** decât cu ***[obiectiv]***.

Următorul grup pe axa „obiectiv-subiectiv” este marcat prin valoarea de „mai puţin subiectiv” ***[-subiectiv]*** (*puternic, larg, îngust, bătrân, mare* etc.). Partea evaluării subiective prevalează în astfel de adjective, căci conţinutul lor semantic nu-şi are suportul în factorii „veridici” din realitatea obiectivă. Calitatea exprimată de ele se pretează graduării / intensificării şi variază în funcţie de substantivul pe care îl determină tipul respectiv de adjective. Numitorul comun al acestui grup de adjective este constituit de evaluarea calităţilor în raport cu un anumit model, etalon. Ultimul grup de adjective are valoarea de „mai mult subiectiv” ***[+subiectiv]*** (*simpatic, antipatic, adorabil, încântător* etc.). Subiectivitatea ce se conţine în semantica acestor adjective se explică prin faptul că acestea transmit nişte calităţi al căror referent este vorbitorul însuşi, căci el impune propria normă de apreciere a calităţii, fapt ce motivează alegerea domeniului „preferat” de funcţionare a adjectivelor de referinţă – cel al exclamaţiei şi interogaţiei.

În aceeaşi clipă o ***durere violentă*** *îl zgudui ca şi când i s-ar fi implântat un pumnal în piept* (L. Rebreanu).

Adjectivul *violentă* este puternic marcat de factorul subiectivităţii care generează, în acelaşi timp, intensificarea valorii semantice a substantivului *durere* (o durere foarte mare, foarte puternică). Valoarea de intensitate absolută (IA), redată cu ajutorul adjectivului *violent*, marcat de intensem chiar în semantica lui primară, este amplificată suplimentar de subordonata comparativă *ca şi când i s-ar fi implântat un pumnal în piept,* care întregeşte tabloul general şi contribuie la focalizarea atenţiei interlocutorului asupra noţiunii de „durere foarte puternică”.

În vorbire întâlnim uneori secvenţe ce conţin o topică inversată: unei valori foarte înalte a intensităţii calităţii – produs al semanticii substantivelor, adjectivelor, verbelor sau adverbelor utilizate – îi este suprapusă o a treia dimensiune – cea a rolului stilistic al inversiunii, căci „*se scoate pe prim-plan intensitatea calităţii şi se încarcă cu anumite note emotive*”[3]. Spre exemplu, sintagma *o faţă frumoasă* are un grad mai mic de intensificare în comparaţie cu *o frumoasă faţă*.

Nivelul şi modul de exprimare a subiectivităţii variază de la o comunitate lingvală la alta, fiind marcat de aşa-zisa „mentalitate verbală” bazată pe raportul dintre lumea care ne înconjoară şi limba în care această realitate se reflectă, căci „*la nivelul «noţiunii mentale» se face un fel de selecţionare a aspectelor (caracteristicilor) pe care fiecare popor – purtătorul cutărei sau cutărei limbi – le evidenţiază prin*

BDD-A20876 © 2004 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:55:10 UTC)

mijloace verbale. Alegerea aspectelor realităţii care îşi găsesc exprimarea prin mijloace lingvistice diferă de la o limbă la alta. Rezultatul acestei «selecţionări» la nivel mental prezintă nişte deosebiri mai mult sau mai puţin verbale, în reacţia purtătorilor diferitelor limbi la una şi aceeaşi situaţie"[4]. Lucrul acesta se observă deseori în structurile comparative care, fie că valorifică diverse calităţi specifice (de exemplu, calităţile atribuite reprezentanţilor florei şi faunei), fie că se referă la activităţile caracteristice persoanelor din diferite medii sociale, la religie, mituri, la realităţi etnografice etc.

În urma analizei condiţiei interioare a clasei adjectivelor, în vederea găsirii posibilităţilor de realizare a BSS ale intensităţii absolute (IA), se constată că acestea rezultă din interacţiunea unor factori de natură semantică, sintactică şi stilistică. Valoarea redată de adjectiv poate s-o intensifice pe cea a unui substantiv, mai des însă ea este intensificată de diverse adverbe de cuantificare / intensificare. Rolul adjectivului în operaţia de intensificare se materializează şi prin faptul că el creează o bază solidă pentru adverbe în cadrul cărora fenomenul IA se manifestă din plin datorită diferitelor modele care variază de la o limbă la alta, de la un registru al limbii la altul.

În contextul modelelor de intensificare a calităţii realizate în cadrul adjectivelor se cere analizată încă o chestiune. Avem în vedere cazurile IA redate prin forme de origine latină şi care sunt considerate în română, în franceză, în spaniolă şi în alte limbi romanice cuvinte incompatibile cu categoria intensificării sau graduării, fiindcă ele conţin semul superlativului (în dubla lui tratare ca superlativ relativ (SR) şi ca superlativ absolut (SA) care provine din dualitatea formei în latină) în chiar semantica lor primară. Este vorba despre cuvinte cum ar fi, în limba română: *colosal, cumplit, monstruos, extraordinar, desăvârşit,* etc.; iar în franceză: *extraordinaire, sublime, immense, colossal, absolu, supérieur* etc.

Alături de alţi lingvişti, N. Mihăescu pledează pentru o limbă română corectă, constatând însă cu regret că, fiind extrem de solicitate şi având un uzaj destul de frecvent, unele cuvinte „se întâmplă să nu se bucure întotdeauna de o justă întrebuinţare"[5]. Sunt citate ca exemple *superior, suprem, optim*, care posedă în chiar semantica lor incipientă valoarea comparativă (în cazul lui *superior*) sau a gradului superlativ (*suprem*) şi se supun deseori unei graduări sau unei comparaţii (*cel mai superior, cel mai optim*) în comunicarea cotidiană şi în unele lucrări ştiinţifice.

Prof. A.Ciobanu îşi expune părerea despre utilizarea unor astfel de adjective (*magnific, celebru, proeminent, extraordinar, masiv, clasic* etc.) într-un articol special[6], analizând devierile, destul de numeroase, de la standardul literar, mai ales, în presă. Se subliniază faptul că numeroşi vorbitori de limbă română nu le mai sesizează ca abateri, ca nişte corpuri eterogene. Este exprimată ferma convingere că toate devierile de la normă apar, mai întâi, în vorbire; există şi influenţe externe care duc la apariţia în orice limbă a unor structuri noi, „antinorme".

În opinia M. Avram, în asemenea cazuri este vorba de adjective care au sens de superlativ, dar formă de pozitiv[7].

O crimă ***monstruoasă*** *trebuie să nască o pornire* ***uriaşă*** *de răzvrătire universală […]* (L. Rebreanu).

La început acest „ce-mi pasă!" fu pentru provinciali o ***supremă*** *mângâiere* (B. Delavrancea).

On nous servit de ***délicieuses*** *baclavas; du café dans de* ***superbes*** *félidjanes ornées, et de* ***magnifiques*** *narguilés au toumbak parfumé* (P. Istrati).

IA cu valoare de inferioritate se formează cu ajutorul adjectivelor ce conţin în semantica lor noţiunea de „puţin", „mic" etc.:

a) *[…] et je ne vois aucun inconvénient à vous donner ce que vous demandez à l'égard d'une si* ***infime*** *créature* (A. Dumas-tatăl).

BDD-A20876 © 2004 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:55:10 UTC)

b) *[…] C'était beaucoup pour l'honneur, mais c'était* ***médiocre*** *pour le bien-être* (A. Dumas-tatăl).

Lingvistul francez M. Grevisse admite capacitatea acestor forme de a pierde valoarea de superlativ care coboară „au niveau de simples positifs" şi se pretează unei varieri în direcţia amplificării sau diminuării: *un incident très minime* [8].

Astfel de forme pot deveni în unele contexte obiectul comparaţiei, afirmă A.Jeanrenaud[9], citând drept exemple adjectivele *absolu, énorme, essentiel, parfait.* Ideea este susţinută şi de J.Goes[10],care subliniază caracterul relativ al afirmaţiei despre imposibilitatea gradării / intensificării unor adjective ce exprimă o limită care nu poate fi depşită: *parfait, exceptionnel, extraordinaire*, etc.

În procesul de studiere a tipologiei structurilor cu IA am înregistrat câteva fraze ce confirmă ideea posibilităţii intensificării unor adjective de felul celor la care ne referim:

[…] aussi je la connais très peu, mais je sais que c'est une femme ***absolument supérieure*** (M. Proust).

[…] de aceea o cunosc foarte puţin, dar ştiu că este o femeie ***cu totul superioară*** (M. Proust).

Intensificarea adjectivului *supérieur (superioară)* există atât în secvenţa în limba franceză, cât şi în traducerea ei în română. Se recurge la efectul singularizării calităţii de *supérior* cu ajutorul adverbului *absolument* care exclude orice dubii referitor la gradul de intensificare ilustrat de acest exemplu. În limba română acest mod de graduare intensivă este transmis prin *cu totul superioară* care este, de fapt, tot o abatere de la regula ce nu recomandă graduarea unor astfel de adjective.

O explicaţie similară a exemplului citat în limba franceză poate fi adusă şi în cazul următor:

Vous voyant sans cesse entouré de musquetaires à l'air ***fort superbe*** *[…]* (A. Dumas-tatăl).

Văzându-vă mereu înconjurat de muschetari cu o ţinută ***atât de mândră*** *[…]* (A. Dumas-tatăl).

În varianta română dispare amplificarea valorii de superlativ a lui *superbe* din limba franceză, ea fiind înlocuită printr-un alt adjectiv – *mândră,* ce generează o structură cu valoare de IA *atât de mândră* şi evită astfel graduarea lui *superb.*

M. Cohen consideră că cele mai uzuale dintre aceste forme exprimă un grad unic, o calitate extremă: *extrême, unique, complet, total, excellent, éternel* etc. Incluse într-un context strict şi expuse într-un stil exact, ele nu comportă, în opinia autorului, valoare de intensificare, ceea ce explică parţial situaţiile în care astfel de adjective, adverbe sau substantive sunt graduate[11]. Motivele ce stau la baza acestui fenomen trebuie stabilite în fiecare caz aparte. V. Marin, de exemplu, consideră că lucrul acesta se întâmplă în virtutea unor necesităţi de ordin afectiv, când vorbitorii simt necesitatea de a exprima o intensitate mai înaltă, „cu toată vigoarea, chiar şi sub forma unor construcţii pleonastice…"[12]. Putem exemplifica această afirmaţie printr-o frază extrasă de pe paginile cotidianului *Flux,* dintr-un articol polemic ce-i aparţine lui C.Tănase:

Rămânând în cadrul aceleiaşi cununi de idei, vreau să pun, fără nici un gând rău, o întrebare ***profund de adâncă****, născută în dulci chinuri ideologice* (Flux, 24 mai 2000).

Este vorba de o structură a IA ce vădeşte o utilizare intenţionată a sintagmei pleonastice *profund de adâncă,* pentru a crea un efect stilistic ironic, paralel celui de intensificare a ideii la care se referă autorul articolului.

Funcţionarea tradiţională a adjectivelor ce conţin un grad de intensitate înaltă în semantica incipientă în limba română şi franceză presupune ideea că nu ele se pretează calificării ci, din contra, sunt cele ce atribuie o amplificare a calităţii sau acţiunii la care se raportează prin faptul că intensitatea maximă sau cea minimă a calităţii lor influenţează anturajul lexical, generând structuri purtătoare

BDD-A20876 © 2004 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:55:10 UTC)

a valorii de IA care au un grad diferit de complexitate.

În concluzie: semantica adjectivului trebuie să admită posibilitatea unei judecăţi de valoare cu un caracter subiectiv; în astfel de situaţii se produce interacţiunea unor factori de natură semantică, sintactică şi stilistică. Rolul adjectivului în acţiunea de intensificare a valorii se materializează şi prin faptul că el creează o bază solidă pentru adverbe în cadrul cărora fenomenul IA se manifestă din plin graţie diferitelor modele care variază de la o limbă la alta, de la un registru al limbii la altul.

NOTE

[1] *Apud* Rivara, R., *Adjectifs et structures sémantiques scalaires*. // *L'Information grammaticale*, 1993, nr. 58, p. 40-46. O analiză mai detaliată a adjectivelor obiective / subiective o găsim în articolul lui Marquez E. *Classification des adjectifs: étude exploratoire sur l'organisation sémantique-pragmatique des adjectifs* // Langages, nr. 132, 1998, p. 87-105.

[2] Buffard-Moret, B., *Introduction à la stylistique*, p. 70-71.

[3] Ciobanu, A., *Sintaxa practică*, p. 11.

[4] Repina, T., *Cu privire la problema aşa-zisei „mentalităţi verbale"* (Studiu comparativ tipologic privind unele limbi romanice), p. 67.

[5] Mihăescu, N., *Abateri de la exprimarea corectă*, p. 87.

[6] Ciobanu, A., *O deviere de la norma literară: „superlativul excesiv"*, p. 33-40.

[7] Avram, M., *Gramatica pentru toţi*, p. 126.

[8] Grevisse, M., *Le français correct. Guide pratique*, p. 178.

[9] Jeanrenaud, A., *Langue française contemporaine*, p. 74.

[10] Goes, J., L'adjectif. Entre nom et verbe, p. 70.

[11] Cohen, M., *Nouveaux regards sur la langue française*, p. 186.

[12] Marin, V., *Stilistică şi cultivare a vorbirii*, p. 184.

REFERINŢE BIBLIOGRAFICE

1. Avram, M., *Gramatica pentru toţi*, Bucureşti, Humanitas, 1997, 597 p.

2. Buffard-Moret, B., *Introduction à la stylistique*, Paris, DUNOD, 1998, 128 p.

3. Ciobanu, A., *Sintaxa practică*, Chişinău, Lumina, 1991, 280 p.

4. Ciobanu, A., *O deviere de la norma literară: „superlativul excesiv"* // *Limba Română*. Revistă de ştiinţă şi cultură, nr. 1, 2003, Anul XIII, Chişinău, p.33-40.

5. Cohen, M., *Nouveaux regards sur la langue française*, Paris, Editions sociales, 1963, 315 p.

6. Goes, J., *L'adjectif. Entre nom et verbe*, Paris, Bruxelles, Edition Duculot, 1999, 348 p.

7. Grevisse, M., *Le français correct. Guide pratique*, Paris, Louvain-la-Neuve, Duculot, 1989, 440 p.

8. Jeanrenaud, A., *Langue française contemporaine*, Iaşi, POLIROM, 1996, 407 p.

9. Marin, V., *Stilistică şi cultivare a vorbirii*, Chişinău, Lumina, 1991, 345 p.

10. Mihăescu, N., *Abateri de la exprimarea corectă*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1963, 118 p.

11. Repina, T., *Cu privire la problema aşa-zisei „mentalităţi verbale"*. (Studiu comparativ tipologic privind unele limbi romanice). // *Omagiu lui Grigore Cincilei*, Chişinău, Universitatea de Stat din Moldova, 1997, p. 67-79.

12. Rivara, R., *Adjectifs et structures sémantiques scalaires* // L'Information grammaticale, 1993, nr. 58, p. 40-46.

BDD-A20876 © 2004 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:55:10 UTC)